

СТРУКТУРНО-МОРФОЛОГІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ СТІЙКИХ ДІЄСЛІВНО-ІМЕННИХ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Н. О. Моїсєва

*Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського»
monaol@list.ru*

Стаття присвячена дослідженню стійких дієслівно-іменних словосполучень у німецькій мові. Авторка проводить ґрунтовний аналіз існуючих на сьогоднішній день наукових підходів до розгляду цього типу словосполучень, критеріїв виокремлення їх в окремий клас та дає визначення, спираючись на специфіку їх граматикизації та лексикалізації. Окрема увага приділяється розмежуванню стійких дієслівно-іменних словосполучень та фразеологічних одиниць німецької мови. Крім того, у статті розглядається морфологічні особливості німецьких дієслівно-іменних словосполучень за морфологічною формою їх номінальної складової, а також валентність як засіб досягнення структурно-граматичної завершеності таких утворень. У відповідності до виокремлених морфологічних та синтаксичних ознак автор визначає функціональні особливості дієслівного та іменникового компонентів вище згаданих словосполучень, а також класифікує їх за цими критеріями.

Ключові слова: валентність; дієслівно-іменне словосполучення; номінальна частина; функціональне дієслово.

Вступ. Мова є динамічною системою, яка змінюється і розвивається разом зі зміною суспільства. Дослідження мови на всіх етапах її розвитку не могло залишити поза увагою стійкі сполучення слів, у яких розкривається вся складність та багатогранність мови та її феноменів. Ці складні утворення накопичуються в мові поступово, в процесі історичного розвитку, і є її важливою типологічною рисою. Типовим представником таких утворень є стійкі дієслівно-іменні словосполучення, що складаються з семантично «порожнього» функціонального дієслова та номінальної або прийменникової фрази, яка і виступає головним носієм значення такої конструкції.

Попри активні дослідження стійких дієслівно-іменних словосполучень в роботах таких німецьких вчених, як Б. Енгелен, В. Фляйшер, Г. Хельбіг, Й.Буша, Л. Гьотце, О. Рьош, Г. Херінгер, І. Штарке, Г. Вінхарт, К. Даніельс, Й.Юан, це мовне явище наразі ще не є достатньо вивченим, зокрема через протиріччя у визначенні самого поняття, стирання номінативного значення окремих компонентів структури та складну структурну організацію. Наукові ж розвідки вітчизняних вчених здебільшого спрямовані на розробку алгоритмів адекватного перекладу цього типу німецьких словосполучень рідною мовою.

Мета статті полягає в аналізі морфологічних, синтаксичних та семантичних особливостей дієслівно-іменних словосполучень. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- визначення поняття стійких дієслівно-іменних словосполучень на основі існуючих наукових підходів;
- виокремлення характерних ознак та функціональних особливостей дієслівного та іменникового компонентів у складі словосполучення;
- виділення морфологічних та синтаксичних характеристик стійких дієслівно-іменних словосполучень та класифікація їх за цими критеріями.

Поняття стійких дієслівно-іменних словосполучень в німецькій мові. Перші спроби дати визначення поняттю стійкого дієслівно-іменного словосполучення були зроблені ще у 60-х роках 20 століття, однак підходи до визначення цього явища були настільки різними, що вченим не вдалося дійти згоди. Головна проблема полягала в тому, що для визначення потрібні були точні критерії, які германістам не були відомі. Чіткого і однозначного визначення стійких дієслівно-іменних конструкцій не можна знайти в літературі й досі, не зважаючи на те, що поняття стійких дієслівно-іменних конструкцій відіграє важливу роль в традиційній граматиці німецької мови [7, с. 45]. Труднощі у визначенні поняття стійких дієслівно-іменних конструкцій пов'язані з тим, що критерії є нечіткими та дійсними лише для обмеженої категорії дієслівно-іменникових словосполучень, а саме їх лексикалізованої форми. Лексикалізація в даному випадку є мірою стійкості компонентів дієслівно-іменного словосполучення. Лексикалізовані (справжні) стійкі дієслівно-іменні словосполучення характеризуються високим рівнем стійкості, а їх структура – абсолютною незмінністю:

Otto Hahn hatte sich die Frage gestellt, ob die Atomkerne des Urans **in der Lage sind**, Neutronen zu absorbieren.

Otto Hahn hatte sich die Frage gestellt, ob die Atomkerne des Urans **in der echten Lage sind**, Neutronen zu absorbieren (граматично неправильне речення).

Словосполучення останнього типу можуть бути доповнені різними видами додатків, а також вживатися як з означеним, так і з неозначеним артиклем: *einen / den Antrag stellen, eine Vermutung / Vermutungen aufstellen*.

Між цими типами стійких дієслівно-іменних словосполучень немає чітко встановленого розмежування, а сьгоднішній рівень їх стійкості є результатом розвитку мови, їх граматикалізації та лексикалізації.

На сьгоднішній день в німецькому мовознавстві актуальними є такі дефініції поняття дієслівно-іменних конструкцій:

– Синтагми типу «дієслово + прийменник + іменник» або «дієслово + іменник», де іменник, як правило є віддієслівним. Дієслово втрачає своє справжнє, початкове значення і обмежується лише формальною функцією побудови речення, а тому називається функціональним дієсловом. Іменник та дієслово поєднуються прийменником і складають стійку смислову одиницю [3, с. 642].

– Сполучення іменника і дієслова, яке в реченні виконує роль присудка і може означати процес, стан або ознаку [5, с. 11].

– Таке словосполучення, в якому структурним центром речення – предикатом – виступає не повнозначне дієслово, а поєднання функціонального дієслова та іменника, причому основну функцію виконує іменник [2, с. 441].

– Складні предикати, дієслівною складовою яких є не лексично повнозначне дієслово, а функціональне дієслово [1, с. 74-82].

Аналізуючи дослідження німецьких мовознавців, можна зробити висновок, що існує два основних варіанти визначення поняття стійких дієслівно-іменних конструкцій. Старше покоління лінгвістів, серед яких П.Поленц, Г. Херінгер, Л. Гьотце та інші, розглядало стійкі дієслівно-іменні конструкції як поєднання функціонального дієслова і прийменникової групи з абстрактним іменником (наприклад, *in Erwägung ziehen*).

Проте після подальших досліджень в цій сфері дефініція була розширена і вчені дійшли висновку, що ці предикативні конструкції можуть бути представлені як поєднанням функціонального дієслова з прийменниковою групою і абстрактним іменником, так і поєднанням функціонального дієслова з іменною групою в називному, родовому, давальному або знахідному відмінках. Тому, за цією версією, до стійких дієслівно-іменних словосполучень можна віднести і такі конструкції, як, наприклад: *einer Erklärung bedürfen, einer Kontrolle unterziehen, Druck ausüben*.

Підсумовуючи результати проведених досліджень під стійкими дієслівно-іменними конструкціями пропонуємо розуміти поєднання функціонального дієслова, що втратило своє початкове лексичне значення, та прийменникової або номінальної фрази з іменником в називному, родовому, давальному або знахідному відмінках, яке при цьому виконує функцію присудка у реченні.

Ще більше протиріч виникає, коли вчені намагаються відмежувати стійкі дієслівно-іменні конструкції від інших словосполучень і виділити їх в окремий клас, оскільки в мовознавчій літературі панує думка, що стійкі дієслівно-іменні словосполучення за своїми ознаками займають проміжне положення між вільними словосполученнями та ідіоматичними виразами. Спираючись на морфологічні та синтаксичні критерії (загалом від трьох до шістнадцяти) було визначено наступні відмінності між стійкими дієслівно-іменними словосполученнями і фразеологічними одиницями:

– стійкі дієслівно-іменні словосполучення трактуються як паралексеми, тобто такі лексичні одиниці, основне значення яких не може бути визначене з окремих їх елементів;

– функціональне дієслово в стійких дієслівно-іменних словосполученнях майже не надає їм ніякого семантичного значення, але на відміну від фразеологічних одиниць, воно не є семантично пустим, а відіграє мінімальну семантичну роль та щонайменше виконує структурно-граматичну функцію;

– стійкі дієслівно-іменні словосполучення як паралексеми загалом характеризуються меншою семантичною стійкістю, ніж фразеологічні одиниці [6, с. 321].

Морфологічно-синтаксичні типи стійких дієслівно-іменних словосполучень. Морфологічна форма стійких дієслівно-іменних словосполучень визначається морфологією їх номінальної складової, за складом якої можна визначити наступні п'ять типів:

– Тип 1: «Функціональне дієслово + прийменникова фраза»

*Alle unsere Energieprobleme wären lösbar, wenn es gelänge, diesen Prozess durchzuführen und **unter Kontrolle zu bringen**.*

– Тип 2: «Функціональне дієслово + іменник у знахідному відмінку»

Die Wichtigkeit der Wasserdampf-Durchlässigkeit von Baustoffen für die Wärmeisolierung von Wänden hat zu zahlreichen Untersuchungen **Anlass gegeben**.

– Тип 3: «Функціональне дієслово + іменник у називному відмінку»

Damit also **ein Risiko besteht**, müssen gleichzeitig ein gefährlicher chemischer Stoff und eine Exposition gegenüber diesem chemischen Stoff vorhanden sein.

– Тип 4 «Функціональне дієслово + іменник у давальному відмінку»

Eine Belastungsobergrenze von 40 µg/m³ im Jahresdurchschnitt wird empfohlen, damit man **dem Risiko nicht unterliegen** wird.

– Тип 5 «Функціональне дієслово + іменник у родовому відмінку»

Dieses Thema **bedarf** noch **einer** genaueren **Untersuchung** [4, с. 112-115].

Згідно зі статистикою в сучасних німецьких науково-технічних текстах найчастіше вживаються стійкі дієслівно-іменні словосполучення першого (19,19% випадків) та другого (62,93% випадків) типів.

Паралельно до морфологічних, стійкі дієслівно-іменні словосполучення мають характерні особливості і в сфері синтаксису, центральною категорією якого на цьому рівні виступає валентність.

Для стійких дієслівно-іменних словосполучень характерними є такі валентні співвідношення, що кількісно та якісно відрізняються від співвідношень відповідних повнозначних дієслів. Різниця між облігаторними й факультативними актантами зумовлена насамперед структурою словосполучення й залежить від контексту: актант уважається обов'язковим, якщо при його опущенні стійке дієслівно-іменне словосполучення втрачає завершеність.

Якщо ж при вилученні певного члена словосполучення зберігає структурно-граматичну завершеність, то актант вважається факультативним [4, с.147-153]. Номінальна частина в стійкому дієслівно-іменному словосполученні є обов'язковою, і фактично визначає валентність всього словосполучення, оскільки функціональне дієслово втратило свою початкову валентність, що унаочнюють наступні приклади:

a) Er **bringt** die Arbeit **zum Abschluss** (функціональне дієслово).

b) Er **bringt** die Arbeit (зміна значення).

Але: Er **bringt** die Arbeit zum wissenschaftlichen Berater (повнозначне дієслово). Er **bringt** die Arbeit.

c) Das Verfahren **kommt zur Anwendung** (функціональне дієслово).

Das Verfahren **kommt** (граматично неправильне речення). Але: Der Chemiker **kommt** zum Laboratorium (повнозначне дієслово). Der Chemiker **kommt**.

За валентністю стійкі дієслівно-іменні словосполучення можна поділити на 8 груп:

1. Тип «(Es+) стійке дієслівно-іменне словосполучення»

До цього типу належать такі дієслова, як bestehen, entstehen, erfolgen, herrschen та stattfinden, тобто такі, що відносяться до морфологічного типу "функціональне дієслово + іменник у називному відмінку". Цей тип стійких дієслівно-іменних словосполучень потребує тільки займенника "es". "Es" не виступає актантом, а виконує суто структурно-граматичну функцію.

Der Besuch findet statt. / Die Auszahlung erfolgt (стійке дієслівно-іменне словосполучення).

Es herrscht Schweigen. / Es bestehen Uneinigkeiten (Es + стійке дієслівно-іменне словосполучення).

2. Тип «(Es+) стійке дієслівно-іменне словосполучення+прийменникова фраза / підрядне речення»

a) Der Nachweis wird für die Fälschung geführt (прийменникова фраза як облігаторний актант).

b) Es besteht die Gefahr, dass Missverständnisse beim Entwickler zu falschen Testfällen führen können (підрядне речення як облігаторний актант).

3. Тип «актант у називному відмінку + стійке дієслівно-іменне словосполучення»

В межах цієї групи розрізняють три підтипи:

a) Стійкі дієслівно-іменні словосполучення, що мають пасивне значення, містять одне з даних дієслів – bedürfen, bekommen, erfahren, erhalten, finden, gelangen, genießen, geraten, kommen, kriegen, stehen, і потребують актанта в називному відмінку: Der Forscher genießt Anerkennung.

b) Стійкі дієслівно-іменні словосполучення, що містять неперехідне дієслово.

Die Wissenschaftler sind in eine Diskussion eingetreten.

v) Стійкі дієслівно-іменні словосполучення, що можуть бути замінені прикметником з дієсловом-зв'язкою: Der Chef kam in Wut. ↔ Der Chef wurde wütend.

4. Тип «актант у називному відмінку + стійке дієслівно-іменне словосполучення + актант у знахідному відмінку»

До цієї групи належить більшість стійких дієслівно-іменних словосполучень.

Wir bringen den Plan zum Einsatz.

5. Тип «актант у називному відмінку + стійке дієслівно-іменне словосполучення + актант у давальному відмінку»

В межах цієї групи словосполучень можна виділити наступні два підтипи:

а) стійкі дієслівно-іменні словосполучення, значення яких відповідає значенню дієслова *geben*:
Wir schenken diesen neuen Verfahren kein Vertrauen.

б) стійкі дієслівно-іменні словосполучення, відповідниками яких є неперехідні дієслова з непрямыми додатками: *Er leistete uns Hilfe. ↔ Er half uns.*

6. Тип «актант у називному відмінку + стійке дієслівно-іменне словосполучення + приїменникова фраза»

Unser Forschungszentrum führte ein Experiment mit neuen Materialien aus.

7. Тип «актант у називному відмінку + стійке дієслівно-іменне словосполучення + актант у давальному відмінку + актант у знахідному відмінку»

Der Geschäftsführer bringt seinen Mitarbeitern die Ernsthaftigkeit der Situation zur Kenntnis.

8. Тип «актант у називному відмінку + стійке дієслівно-іменне словосполучення + актант у знахідному відмінку + приїменникова фраза»

Sie brachten uns in Abhängigkeit von ihren Materialzuführungen [8, с. 165-178].

Висновки. Таким чином, стійкі дієслівно-іменні словосполучення становлять самостійний клас словосполучень і характеризуються нижчим рівнем стійкості лексичного складу, ніж у фразеологічних зворотів, та вищим, ніж у вільних словосполучень. У своєму складі стійкі дієслівно-іменні словосполучення обов'язково містять функціональне дієслово, яке втратило своє початкове значення і виконує лише структурно-граматичну функцію, та приїменникову групу або іменникову у прямому чи у непрямому відмінку, які виступають предикативним та лексико-семантичним ядром і основним носієм валентності всього словосполучення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Detges U. Nominalprädikate: eine valenztheoretische Untersuchung der französischen Funktionsverbgefüge des Paradigmas „être Préposition Nomen“ und verwandter Konstruktionen / U. Detges. – Tübingen : Niemeyer, 1996. – 290 S.
2. Eisenberg P. Grundriss der deutschen Grammatik / P. Eisenberg. – Stuttgart : Metzler, 1999. – 547 S.
3. Fleischer W. Kleine Enzyklopädie – Deutsche Sprache / W. Fleischer, G. Helbig, G. Lercher. – Frankfurt : Peter Lang, 2001. – 845 S.
4. Helbig G. Leitfaden der deutschen Grammatik / G. Helbig, J. Buscha. – Leipzig: Langenscheidt Verlag, 2005. – 347 S.
5. Rösch O. Untersuchungen zu passivwertigen Funktionsverbgefügen im Deutschen der Gegenwart: ein Beitrag zur funktionalen Valenzgrammatik / O. Rösch. – Hamburg : Buske, 1994. – 169 S.
6. Vieweger D. Probleme der semantischen Analyse / D. Vieweger. – Berlin : Akademie-Verlag, 1977. – 407 S.
7. Winhart H. Funktionsverbgefüge im Deutschen: Zur Verbindung von Verben und Nominalisierungen / H. Winhart. – Tübingen : Neophilologische Fakultät, 2005. – 207 S.
8. Yuan J. Funktionsverbgefüge im heutigen Deutsch: eine Analyse und Kontrastierung mit ihren chinesischen Entsprechungen / J. Yuan. – Heidelberg: Julius, 1986. – 235 S.

Н. О. Моисеева. Структурно-морфологические характеристики устойчивых глагольно-именных словосочетаний в немецком языке.

Статья посвящена исследованию устойчивых глагольно-именных словосочетаний в немецком языке. Автор проводит подробный анализ существующих на сегодняшний день научных подходов к рассмотрению этого типа словосочетаний, критериев выделения их в отдельный класс и дает им определение, опираясь на специфику их грамматикализации и лексикализации. Особое внимание уделяется разграничению устойчивых глагольно-именных словосочетаний и фразеологических единиц немецкого языка. Кроме того, в статье рассматриваются морфологические особенности немецких глагольно-именных словосочетаний с учетом морфологической формы их номинальной составляющей, а также валентность как средство достижения структурно-грамматической завершенности таких образований. В соответствии с выделенными морфологическими и синтаксическими признаками автор определяет функциональные особенности глагольного и именного компонентов вышеупомянутых словосочетаний, а также классифицирует их по этим критериям.

Ключевые слова: валентность; глагольно-именное словосочетание; номинальная часть; функциональный глагол.

N. O. Moisieieva. Structural and morphological characteristics of the verb-noun collocations in German.

The article investigates the verb-noun collocations in German. The author carries out a detailed analysis of the currently existing scientific approaches to this type of phrases, of criteria for identifying them as a separate class, and gives them the determination, based on the specifics of their grammaticalization and lexicalization. In her study the author assumes the fact that the considered type of phrases is a combination of a functional verb and prepositional or nominal phrase containing a noun in the nominative, genitive, dative or accusative case, which also serves as the predicate in the sentence. Special attention is paid to differentiation of verbal-nominal word-combinations and phraseological units of German language. In addition, the article discusses the morphological features of the German verbal-nominal word-combinations in view of the morphological form of the nominal component and a valence as a means to achieve the structural and grammatical completeness of such formations. In accordance with the selected morphological and syntactic features the author determines the functional features of the verbal and nominal components of the noted phrases and categorizes them according to these criteria, highlighting the structures with a different number of optional and obligatory actants presented by the objective complements in the nominative, dative and accusative cases and prepositional phrase.

Keywords: functional verb; nominal part; valence; verb-noun phrase.